

กัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนากับปรัชญาตะวันตก :
บูรณาการเพื่อความสมานฉันท์ในสังคมไทย
Kalyāṇamitta in Buddhism and Western Philosophy :
Integration for Enhancement of Unanimity in Thai Society

พระมหาไพรัชน์ ธมฺมทีโป Phramaha Pairat Dhammadipo^๑
พระมหาดวงเด่น จิตญาโณ Phramaha Duangden Thitañño^๒
ภัทรพร สิริกาญจน Pataraporn Sirikanchana^๓

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงบูรณาการระหว่างการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งได้วิเคราะห์และสังเคราะห์แนวคิดเรื่องกัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนากับมิตรภาพในปรัชญาของเพลโต อริสโตเติล และอิมมานูเอล คานต์ กับการสัมภาษณ์เชิงลึกภาคสนามกับกลุ่มตัวอย่างในประเด็นเรื่องบทบาทของกัลยาณมิตรและมิตรภาพในเสริมสร้างความสมานฉันท์ระดับชุมชนที่หมู่บ้านนาโคก ตำบลศรีสองรัก อำเภอเมือง จังหวัดเลย และในการสร้างความสมานฉันท์ระดับชาติของสถาบันพระปกเกล้า จากการศึกษาพบว่ากัลยาณมิตรและมิตรภาพเป็นปัจจัยสำคัญจำเป็นในการสร้างความสมานฉันท์ และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติในระดับชุมชนและระดับชาติ โดยนัยนี้ ผู้วิจัยได้เสนอแนวทางในการสร้างความสมานฉันท์ด้วยหลักกัลยาณมิตร โดยเน้นคุณธรรมประการหนึ่งคือการให้อภัยต่อกัน ซึ่งเป็นคุณธรรมที่สำคัญของกัลยาณมิตร

^๑ สาขาวิชาปรัชญา, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, Philosophy Program, Graduate School, Mahachulalongkorntajavidyalaya University, Thailand. Email: ratanadham@yahoo.com

^๒ สาขาวิชาสันติศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, Peace Studies Program, Graduate School, Mahachulalongkomrajavidyalaya University, Thailand. Email: Deeden108@gmail.com

^๓ สาขาวิชาสันติศึกษา วิทยาลัยพุทธศาสนานานาชาติ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Peace Studies Program, International Buddhist Studies College Mahachulalongkomrajavidyalaya University, Thailand. Email: Suddida.jeab@gmail.com

เป็นการให้โอกาสผู้สำนึกผิดได้พัฒนาตนไปสู่ความดีงาม เป็นการสร้างบารมีขั้นสูงที่เรียกว่า มหาทาน เพราะเป็นการละปาณาติบาตหรือการให้ความไม่มีภัย ไม่เบียดเบียนชีวิตสัตว์อื่น เป็นมหากุศลนำสุขมาให้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดเรื่องมิตรภาพในปรัชญาตะวันตก อันนำไปสู่การให้อภัยด้วยเหตุผล และส่งผลให้เกิดความสมานฉันท์ในสังคมอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: กัลยาณมิตร, สมานฉันท์

Abstract

This research is a documentary research work that has integrated the synthesis of the analytical analysis of the idea of Kalayāṇamitta in Buddhism, and the idea of friendship in the philosophical writings of three western philosophers—Plato, Aristotle, and Immanuel Kant and the information/data obtained by in-depth interview. The in-depth interview and observation focused on the roles of Kalayāṇamitta and friendship in the process of reconciliation and peaceful coexistence at local level, at Pracharat Community, Moo Baan Nakoak, Tambon Srisongrak, Amphur Muang, Loei Province, and at national level, Prajadhitpok's Institute. As regards the application of research results in the process of reconciliation in Thailand, this research was found that the idea of Kalayāṇamitta in Buddhism and friendship in western philosophy are the foundation of peaceful coexistence at local level and is a necessary component in process of reconciliation at national level. The researcher claimed that such reconciliation needs the moral virtue of forgiveness. It is the virtue that paves the way for the offender to repent for the crime he/ she has committed and to move forward on the road of self-development. For the victim of the offence, forgiveness is a great merit making. It is an abstinence from violent retaliation to other living things by all evil means, and is the expression of utmost loving-kindness. This deed will bring the forgiver a great merit and leads them to sustainable happiness. Western philosophy also claimed the same belief that forgiveness will lead to the promotion of sustainable peaceful co-existence

Keywords: Kalayāṇamitta , Enhancement of Unanimity

๑. บทนำ

สังคมไทยในปัจจุบันมีปัจจัยสำหรับการดำเนินชีวิตที่เอื้ออำนวยให้มีความสุขสบายมากขึ้น ตลอดจนได้มีโอกาสเรียนรู้และรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ได้อย่างสะดวกรวดเร็วด้วยเทคโนโลยีที่ทันสมัย แต่ในความเป็นจริงคนในสังคมไทยกลับมีสภาพที่ขาดความไว้วางใจ ไร้มิตรภาพ และความเชื่อมั่นระหว่างกัน เนื่องจากรอยร้าวแห่งความขัดแย้งแตกแยก และบาดแผลเก่าในอดีตจากปัญหาการเมืองของกลุ่มเสื้อเหลืองเสื้อแดงตลอดทศวรรษที่ผ่านมาซึ่งไม่ได้รับการแก้ไขให้หมดสิ้น ส่งผลให้เกิดความสูญเสียแก่ประเทศไทยและคนไทยมากมาย เกินจะสามารถบรรยายเพียงสั้น ๆ ได้ ด้วยประสบการณ์แห่งความเจ็บปวด คนไทยเริ่มตระหนักถึงความสูญเสียอันเนื่องมาจากความแตกแยกในสังคม และเริ่มโหยหาวันเวลาที่สังคมไทยเคยอยู่อาศัยร่วมกันได้อย่างสันติสุขในระดับหนึ่ง (Peaceful Co-existence) แต่ก่อนที่เราจะสามารถย้อนกลับไปถึงวันนั้นได้ เราต้องสามารถก้าวข้ามความแตกแยก แตกต่าง และความเกลียดชังที่ฝังรากลึกในสังคมไทยแทบทุกระดับให้ได้ก่อน ความพยายามของรัฐบาลในยุคปัจจุบันโดยการนำของพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ในการที่จะสร้างความสมานฉันท์นั้น แท้ที่จริงแล้วคือความพยายามเพื่อนำพาประเทศไทย ก้าวพ้นความเจ็บปวดในอดีต ก้าวไปข้างหน้าเพื่อความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนนั่นเอง

ความพยายามในการแก้ไขความขัดแย้งและเสริมสร้างความสมานฉันท์ปรองดองดังกล่าว ได้ดำเนินการมาโดยตลอดอย่างต่อเนื่องของทุกรัฐบาลด้วยแนวทางที่

หลากหลาย ซึ่งก็ถือได้ว่าปัญหาได้รับการแก้ไขไปได้ในระดับหนึ่ง แต่ในส่วนลึก ๆ แล้วความรู้สึกขัดแย้ง ขุ่นเคือง หวาดระแวงยังแฝงอยู่ในใจของผู้เป็นคู่กรณีแห่งความขัดแย้ง ดังจะเห็นได้จากการให้สัมภาษณ์ การตอบโต้กล่าวหาซึ่งกันและกันอยู่เนือง ๆ จนถึงปัจจุบันนี้ ผู้วิจัยเห็นว่า แนวคำสอนของพระพุทธศาสนาเรื่องกัลยาณมิตรและแนวความคิดเรื่องมิตรภาพของนักปรัชญาตะวันตก น่าจะเป็นหลักการในการสร้างความสมานฉันท์ในสังคมได้อีกทางหนึ่ง จึงได้ศึกษาวิจัยในเรื่องนี้

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๒.๑ เพื่อศึกษาแนวความคิดเรื่องกัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนากับปรัชญาตะวันตก

๒.๒ เพื่อศึกษาองค์กรและชุมชนของสังคมไทยที่สร้างความสมานฉันท์ด้วยหลักกัลยาณมิตร

๒.๓ เพื่อบูรณาการและเสนอแนะแนวทางการสร้างความสมานฉันท์ในสังคมไทยด้วยหลักกัลยาณมิตร

๓. ขอบเขตของการวิจัย

๓.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา มุ่งเน้นการศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องกัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนากับแนวคิดเรื่องมิตรภาพของเพลโต อริสโตเติล และอิมมานูเอล คานต์ซึ่งเป็นนักปรัชญาตะวันตก รวมทั้งศึกษาองค์กรและชุมชนของสังคมไทยที่สร้างความสมานฉันท์และปรองดองด้วยหลักกัลยาณมิตรแล้วบูรณาการแนวความคิดดังกล่าว เพื่อ

เสนอแนะแนวทางการสร้างความสมานฉันท์ และปรองดองในสังคมไทยด้วยหลัก กัลยาณมิตร

๓.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่
การศึกษาครั้งนี้จำกัดขอบเขตขององค์กร ตัวอย่างที่อยู่ในพื้นที่ของกรุงเทพมหานคร และชุมชนตัวอย่างที่จังหวัดเลย

๓.๓ ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารและนักวิชาการ ของสถาบันพระปกเกล้า และเจ้าอาวาส ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำในหมู่บ้าน นาโคก ต. ศรีสองรัก อ. เมือง จังหวัดเลย ที่เป็นชุมชนสมานฉันท์และปรองดอง รวมประมาณ ๒๐ รูปหรือคน

๔. วิธีการดำเนินการวิจัยและการเก็บข้อมูล

มีขั้นตอนที่สำคัญ ดังนี้

๑) การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นการรวบรวม เอกสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องกัลยาณมิตรในพุทธ ศาสนาและมิตรภาพในปรัชญาตะวันตกจาก หนังสือ วารสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อ ทำการวิเคราะห์ให้เห็นความเหมือน ความ แตกต่าง จากนั้นทำการสังเคราะห์และสร้าง หลักการแห่งกัลยาณมิตรระหว่างพุทธศาสนากับปรัชญาตะวันตก

๒) การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งผู้วิจัยต้องเข้าไป ศึกษาองค์กรและชุมชนที่ประสบผลสำเร็จใน การสร้างความสมานฉันท์และปรองดอง พร้อม ทั้งสังเกตพฤติกรรมในการแสดงออกซึ่งความ เป็นมิตรภาพ ความสมานฉันท์ ปรองดอง และ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้บริหาร และ ผู้นำ องค์กร และ ชุมชน

ประกอบด้วยผู้บริหารและนักวิชาการของ สถาบันพระปกเกล้า กรุงเทพมหานคร และ เจ้าอาวาส ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน บ้าน นาโคก ต. ศรีสองรัก อ. เมือง จ. เลย

๓) วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูล บูรณาการแนวความคิด และเสนอแนะแนว ทางการสร้าง ความสมานฉันท์ในสังคมไทยด้วย หลักกัลยาณมิตร

๔) เขียนรายงานวิจัย

๕. สรุปผลการวิจัย

๕.๑ แนวคิดเรื่องกัลยาณมิตรใน พระพุทธศาสนากับมิตรภาพในปรัชญา ตะวันตก

จากการวิจัยพบว่า กัลยาณมิตรใน พระพุทธศาสนา หมายถึง เพื่อน ผู้ที่มีเอื้อโยอัน ดีต่อคนอื่น ๆ หรือผู้มีน้ำใจเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ ยิ่งกว่านั้นคำว่า มิตร ยังมีความหมายใกล้เคียง กันกับคำว่า เมตตา คือความรักหรือการมีน้ำใจ และอหิยาศัยอันดีงามที่มุ่งหวังสร้างประโยชน์ สุขแก่ผู้อื่น กล่าวคือ ความหมายของ กัลยาณมิตรตามตัวอักษรนั้น มุ่งให้ความหมาย ไปยังตัวบุคคล คือการเป็นบุคคลผู้มีน้ำใจดีงาม เอื้อเพื่อเผื่อแผ่ เกื้อกูลประโยชน์ทั้งสำหรับ ตนเองและผู้อื่น นั่นคือการเป็นเพื่อนที่ดี เป็น มิตรที่ดีหรือมิตรแท้ ซึ่งแบ่งออกได้เป็น ๔ ประเภทคือ มิตรมีอุปการะ มิตรร่วมสุขร่วม ทุกข์ มิตรแนะนำประโยชน์ และมิตรมีความ รักใคร่ เมื่อมิตรแท้หรือกัลยาณมิตรได้ปฏิบัติ หน้าที่ของตนต่อคนอื่นตามหลักทศ ๖ แล้ว ย่อมสร้างความแน่นแฟ้นแก่มิตรภาพระหว่าง กันมากยิ่งขึ้น เช่น มิตรภาพระหว่างบิดามารดา ต่อบุตรธิดา ครูบาอาจารย์ต่อลูกศิษย์ ซึ่งเกิด จากความรักหรือความปรารถนาดีต่อกันโดย

แท้จริง การได้เจรจาสนทนาและได้ศึกษาปฏิบัติพร้อมคุณธรรมของท่านผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล จาคะ และปัญญาตามสมควรนี้ เรียกว่า กัลยาณมิตรตตา^๕ คือความเป็นผู้มีกัลยาณมิตรเป็นเพื่อนนั่นเอง ส่วนความหมายตามบริบทนั้น ได้มีการขยายความครอบคลุมไปถึงสิ่งแวดล้อมทุกอย่าง ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และสามารถพัฒนายกระดับความคิดความอ่านและความเข้าใจที่ถูกต้อง ส่วนในทางศาสนธรรมนั้น แม้ยังไม่ได้ทำการช่วยเหลือแก่ผู้ใดให้ปรากฏออกมาเป็นรูปธรรม เพียงแค่เป็นผู้ยินดีในกุศลธรรม ตัวอย่างเช่น การมีกายสุจริตเป็นต้น ก็ถือได้ว่าเป็นกัลยาณมิตรแล้ว เพราะเป็นผู้ยินดีในกุศลธรรมก็คือผู้มีคุณลักษณะของกัลยาณมิตรภายในนั่นเอง และหากมันเมื่อมีโอกาสในอนาคต บุคคลดังกล่าวจะแสดงความเป็นกัลยาณมิตรที่เป็นรูปธรรมออกมาโดยแน่แท้ ซึ่งอาจจะแสดงออกผ่านทาง การให้คำปรึกษาชี้แนะ หรือการกระทำความดีให้เป็นที่ประจักษ์ และเป็นแบบอย่างสำหรับคนอื่นได้ กล่าวโดยสรุปแล้ว หน้าที่หลัก ๆ ของกัลยาณมิตรที่ปรากฏในคำสอนเรื่องทศ ๖ เมื่อกัลยาณมิตรได้ทำหน้าที่ต่อมิตรของตนเองแล้ว ย่อมส่งผลดีต่อสังคมหลายประการด้วยกัน กล่าวคือ สามารถเป็นตัวจักรสำคัญที่ทำให้ปัญหาของสังคมลดลงได้และขณะเดียวกันย่อมเสริมส่งเสริมสังคมพัฒนาได้เร็วขึ้น

พระไตรปิฎกและอรรถกถา ได้ให้คำอธิบายคุณลักษณะและคุณธรรมของกัลยาณมิตรว่าเป็นผู้ที่มีคุณธรรมได้แก่ ศรัทธา

ศีล สุตะ จาคะ วิริยะ สติ และปัญญา^๖ และต้องมีคุณธรรมพื้นฐาน ๗ ประการคือธัมมัญญูตา อตถัญญูตา อตตัญญูตา มตตัญญูตา กาลัญญูตา ปริสัจญูตา และปุคคลัญญูตา รวมทั้งมีคุณสมบัติของกัลยาณมิตร ๗ ประการ ได้แก่ นำรัก นำเคารพ นำเจริญใจ นำรับฟัง อดทนต่อถ้อยคำ อีกทั้งยังเป็นผู้ที่กล่าวถ้อยคำหรือเรื่องที่ลึกซึ้งได้ และไม่ชักจูงในสิ่งที่เหลวไหลไร้สาระหรือในทางที่เสียหาย^๗ นอกจากนี้ต้องเป็นผู้ทรงคุณแห่งความเป็นพหูสูต ๕ ประการ และคุณสมบัติด้านจรณะ ๑๕ ประการ จนสามารถแนะนำและบำเพ็ญประโยชน์แก่ผู้อื่นได้ กล่าวได้ว่ากัลยาณมิตรย่อมก่อให้เกิดประโยชน์ เกื้อกูล เพื่อความสุขแก่ทุกคนที่มาปฏิสัมพันธ์และเกี่ยวข้องด้วย อย่างไรก็ตาม สิ่งที่เป็นอุปสรรคขัดขวางไม่ให้ความเป็นกัลยาณมิตรสำเร็จผลก็ยังคงมีอยู่ อันได้แก่ การมีเป้าหมายชีวิตที่ไม่ชัดเจน การขาดกำลังใจ การขาดความอดสาหะและความอดทน ตลอดจนการขาดอิสรภาพ เมื่อเราสามารถทำลายสิ่งที่เป็นอุปสรรคต่อการเป็นกัลยาณมิตรดังกล่าวได้แล้วย่อมพบได้ว่า บุคคลใดไม่ว่าจะเป็นพระภิกษุหรือคฤหัสถ์ ย่อมสามารถดำเนินชีวิตบรรลุถึงเป้าหมายตามความประสงค์ของตนได้ทั้งในระดับโลกิยะ และโลกุตตระ โดยปราศจากข้อแม้ว่าต้องมีสถานภาพชีวิตแบบใด เพราะทุกอย่างจะเป็นเหตุปัจจัยให้มิตรภาพระหว่างกันมีความแน่นแฟ้น มีความสัมพันธ์กันตามฐานะอย่างเหมาะสม และสามารถบำเพ็ญประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่นได้

^๕ อ.อ.ภูษิต. (ไทย) ๒๓/๕๕/๓๓๔.

^๖ อ.ภ.ป. (ไทย) ๓๖/๗๖/๑๖๔.

^๗ อ.ง.ส.ต.ต. (ไทย) ๒๓/๓๗/๕๗.

อย่างดีในวิถีแห่งความถูกต้องดีงาม ฉะนั้น กัลยาณมิตรจึงควรมีไว้เพื่อตนเองและสังคม เพื่อความสุขและความสงบที่มนุษย์ทุกคน ต้องการจะให้เกิดขึ้นทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น ดังที่ พระพุทธองค์ทรงยืนยันกับพระสารีบุตรว่า ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหชาติ มีเพื่อนดี นี้เป็น พรหมจรรย์ทั้งสิ้น เพราะจะได้มีโอกาสเจริญ อริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ อันจะนำไปสู่ ความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง^๘

คำว่า เพื่อน มิตร หรือมิตรภาพ ในปรัชญาตะวันตก มีความสอดคล้องกับคำว่า ฟิเลีย (philia) ในปรัชญากรีก โดยที่คำว่าฟิเลีย (philia) ตามรากศัพท์มีความหมายว่า ความรัก มิตรภาพ หรือเพื่อนซึ่งได้รับการจัดให้อยู่ใน กลุ่มของความรักประการหนึ่งในปรัชญากรีก นักปรัชญากรีกคนแรกที่วางรากฐานให้กับ แนวความคิดเรื่องความรักแบบเพื่อนหรือ มิตรภาพไว้ในวงการปรัชญากรีกสมัยนั้น คือ เพลโต (Plato) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานเขียนที่เป็นบทสนทนา (dialogue) ชื่อ Lysis, Symposium และ Phaedrus โดยเพลโต อธิบายว่า ความรักคือความปรารถนาที่จะได้ ครอบครองสิ่งที่ดีและงาม เพลโตได้แยกแยะ ความรักว่ามีหลายระดับ เช่นความรักแบบ ปรารถนา (eros) ความรักแบบครอบครัวและ เพื่อน (philia) และความรักในปัญญา (sophia) ทั้งนี้ ความรักแบบเพื่อนหรือมิตรภาพ (philia) ในในทัศนะของเพลโตคือความสัมพันธ์ แบบเพื่อนธรรมดาทั่วไป ซึ่งไม่ได้เกิดจาก คุณธรรมจึงมีทั้งเพื่อนที่ดีและเพื่อนที่ไม่ดี ดัง แนวความคิดบางประเด็นของเพลโตที่ว่า เขา จะไม่ถามคำถามว่าใครมาจากครอบครัวที่

ร่ำรวยมั่งคั่งกว่า เพราะทั้งสองเป็นเพื่อนกัน (philo) “สิ่งของของเพื่อน (Philon) ถือว่าเป็น สมบัติร่วมกัน ดังนั้น เพื่อนจึงไม่มีความ แตกต่างกันในเรื่องนี้ ถ้าหากเขาพูดความจริง เรื่องมิตรภาพระหว่างกัน”^๙ ซึ่งการพูดเช่นนี้มี นัยบ่งบอกว่าเงินและทรัพย์สินสมบัติไม่ใช่เป็น สารสำคัญของมิตรภาพ ดังที่คริโตได้กล่าวไว้ ว่า “ไม่มีการกล่าวใดที่น่าอับอายมากไปกว่า การยืนยันว่า เงินสำคัญกว่าเพื่อน”^{๑๐} แนวความคิดเรื่องมิตรภาพของเพลโตเป็นการ จุดประกายให้นักปรัชญารุ่นต่อมาเสนอ ความคิดเรื่องเพื่อนหรือมิตรภาพต่อไป

อาริสโตเติล ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของ เพลโต ได้นำเสนอข้อถกเถียงเกี่ยวกับเรื่อง มิตรภาพไว้โดยทำการอธิบายความรักแบบ เพื่อนหรือมิตรภาพไว้อย่างชัดเจนและง่ายต่อ การเข้าใจมากยิ่งขึ้น นั่นคือ ความรักไม่ใช่เรื่อง ของอารมณ์ แต่ความรักเป็นเรื่องของท่าที (disposition) อาริสโตเติลได้แบ่งมิตรภาพ ออกเป็นสามชนิดคือ^{๑๑} (๑) มิตรภาพเพื่อ

^๙ Plato, **Lysis in The Dialogues of Plato**, Volume 2: The Symposium and Other Dialogues. Ed. by R. M. Hare & D. A. Russel. Trans. by Benjamin Jowett. (London: Sphere Books Limited, 1970), p. 77.

^{๑๐} Plato, **Crito in The Dialogues of Plato**. Volume 1: The Symposium and Other Dialogues. Ed. by R. M. Hare & D. A. Russel. Trans. by Benjamin Jowett. (London: Sphere Books Limited, 170), Crito 44c, p. 88.

^{๑๑} Aristotle, **Nicomachean Ethics**, Volume 2, Ed. by Jonathan

^๘ ส.ม. (ไทย) ๑๙/๓/๔.

ประโยชน์ (Friendship of Utility) (๒) มิตรภาพเพื่อความเพลิดเพลิน (Friendship of Pleasure) และ (๓) มิตรภาพที่เกิดจากคุณธรรม (Friendship of Virtue) และอาริสโตเติลได้ยกย่องมิตรภาพที่เกิดจากคุณธรรมให้เป็นมิตรภาพขั้นสูงสุดหรือมิตรภาพที่สมบูรณ์แบบ เพราะสามารถกำหนดได้ว่าเป็นความดี คุณธรรมและปัญญา อย่างไรก็ตาม เนื่องด้วยธรรมชาติความเป็นมนุษย์ซึ่งมีข้อจำกัด เราจึงไม่อาจบรรลุถึงมิตรภาพที่สมบูรณ์แบบได้ แต่เราสามารถพัฒนาภาวะแห่งความเป็นมิตรภาพต่อกันได้จนใกล้จะบรรลุมิตรภาพที่สมบูรณ์แบบนั้น ต่อมาในช่วงยุคศตวรรษที่ ๑๗ (The Enlightenment Period) ได้มีนักปรัชญาชาวเยอรมันนามอิมมานูเอล คานต์ เสนอแนวคิดเรื่องมิตรภาพไว้อย่างกระชับรัดกุมในงานเขียนชื่อ *Lecture of Ethics* และ *Metaphysics of Moral* โดยยึดตามกระบวนการคิดของนักปรัชญากรีก ด้วยการอธิบายมิตรภาพในบริบทของความรัก และยึดตามแนวคิดของอาริสโตเติลที่ว่า มิตรภาพคืออุดมคติของความเป็นเพื่อน ซึ่งขยายความหมายออกไปได้ว่า มิตรภาพที่สมบูรณ์เป็นอุดมคติที่มนุษย์ไม่สามารถเข้าถึงอย่างครบครันได้ เพราะโดยธรรมชาติแล้วมนุษย์มีความเห็นแก่ตัว และมนุษย์ต้องการเป็นส่วนตัวระดับหนึ่ง จึงไม่สามารถเปิดเผยตนเองทั้งหมดให้ใครได้ แต่เราสามารถพัฒนาความเป็นมิตรภาพต่อกันได้ดี จนมีความก้าวหน้าที่

สามารถเข้าใกล้ภาวะมิตรภาพที่สมบูรณ์ได้ยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ ดังที่คานต์ได้ยืนยันว่า แม้การเปิดเผยตนเองต่อเพื่อน (Self-Disclosure) เป็นสิ่งจำเป็นเพื่อบรรลุถึงมิตรภาพเชิงศีลธรรมซึ่งเป็นรูปแบบที่ดีที่สุดในเรื่องมิตรภาพ และมนุษย์ก็มีความโน้มเอียงที่อยากเปิดเผยตนเอง (complete disclosure) ให้กับเพื่อนทั้งหมดอยู่แล้ว แต่อย่างไรก็ตามมนุษย์ชอบคิดย้อนหลังและลั้งเลที่จะเปิดเผยตนเองทั้งหมดให้แก่เพื่อน เพราะด้วยธรรมชาติที่รักตนเองอยู่เหนือคนอื่น^{๑๒} ทั้งนี้ คานต์ได้ให้การยกย่องมิตรภาพที่เป็นความรักซึ่งให้ความชื่นชมต่อความดีงามของกันและกัน จึงมีคุณลักษณะที่ตรงกันกับมิตรภาพที่เกิดจากคุณธรรมของอาริสโตเติลว่าเป็นมิตรภาพขั้นสูงสุด หรือมิตรแท้ในทางพระพุทธศาสนานั้นเอง ต่างกันตรงที่มิตรภาพที่สมบูรณ์แบบของคานต์เป็นเพียงอุดมคติไม่สามารถเข้าถึงได้จริง แต่มิตรแท้ในทางพระพุทธศาสนาเมื่ออยู่จริงและสามารถเข้าถึงตัวตนได้จริง กล่าวโดยสรุปแล้ว ปรัชญาตะวันตกอธิบายมิตรภาพ หรือความเป็นเพื่อนด้วยบริบทของความรัก โดยแบ่งความรักออกเป็น ๔ ประเภทคือ ความรักแบบปรารถนา (eros) ความรักแบบครอบครอง (storge) ความรักแบบเพื่อน (philia) และความรักในพระเจ้าและปัญญา (agape)

^{๑๒} Immanuel Kant, *Practical*

Philosophy, Translated and edited by Mary J. Gregor. General Introduction by Allen W. Wood, (Cambridge: Cambridge University Press, 1964), p. 138.

Barnes, Trans. by W. D. Ross, Rev. by J.O. Urmson. (Princeton: Princeton University Press, 1995), p. 1827.

๕.๒ การบูรณาการเพื่อสร้าง ความสมานฉันท์ในสังคมไทย

หลักคำสอนเรื่องกัลยาณมิตรในพระพุทธศาสนากับแนวความคิดเรื่องมิตรภาพในปรัชญาตะวันตก มีความคล้ายคลึงกันในบางประเด็น จะเห็นได้ว่า มิตรภาพในทัศนะของอาริสโตเติล สามประเภท ได้แก่ มิตรภาพเพื่อประโยชน์ (Friendship of Utility) มิตรภาพเพื่อความเพลิดเพลิน (Friendship of Pleasure) มิตรภาพที่เกิดจากคุณธรรม (Friendship of Virtue) มิตรภาพแต่ละประเภทเกื้อต่อความสมานฉันท์ในลักษณะที่แตกต่างกัน มิตรภาพเพื่อประโยชน์ (Friendship of Utility) สามารถดึงดูดคู่กรณีให้เห็นประโยชน์ร่วมกันสู่การเสวนา เพื่อแลกเปลี่ยนสิ่งของหรือประโยชน์ระหว่างกัน แต่เมื่อไม่มีผลประโยชน์ หรือผลประโยชน์แย้งกัน มิตรภาพชนิดนี้ก็สิ้นสุดลงไปด้วย มิตรภาพที่เกิดจากคุณธรรม (Friendship of Virtue) เป็นมิตรภาพจะทำให้เกิดความสมานฉันท์ที่แท้จริง และมีความยั่งยืน เนื่องจากเป็นมิตรภาพที่คู่กรณีทุกฝ่ายชื่นชมในคุณธรรมความดีของกันและกัน และมุ่งมั่นให้มิตรของตนรักษาและพัฒนาความดี และคุณธรรมให้สูงขึ้นไปเรื่อยๆ มิตรภาพแบบไม่ได้ให้ความสนใจ หรือคาดหวังว่าจะได้รับซึ่งสิ่งของหรือสิ่งตอบแทนจากความมีมิตรภาพ มิตรภาพเช่นนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความปรารถนาอันบริสุทธิ์ที่มุ่งมั่นอยากให้เพื่อนได้สิ่งที่ดีที่สุดโดยไม่ได้คาดหวังประโยชน์ตอบแทน เป็นมิตรภาพที่มุ่งมั่นให้มิตรของตนรักษาและพัฒนาความดี และคุณธรรมให้สูงขึ้นไปเรื่อยๆ มิตรภาพแบบไม่ได้ให้ความสนใจหรือคาดหวังว่าจะได้รับซึ่งสิ่งของหรือสิ่งตอบแทนจากความมีมิตรภาพ

มิตรภาพเช่นนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความปรารถนาอันบริสุทธิ์ที่มุ่งมั่นอยากให้เพื่อนได้สิ่งที่ดีที่สุดโดยไม่ได้คาดหวังประโยชน์ตอบแทน มิตรภาพเชิงคุณธรรมในปรัชญาตะวันตกจึงสอดคล้องกับกัลยาณมิตรมิตรแท้ในพุทธศาสนา หรือได้ปฏิบัติกิจการหน้าที่ของตนต่อคนอื่นตามหลักทศ ๖^{๓๓} แล้ว ย่อมก่อให้เกิดมิตรภาพระหว่างกันมากยิ่งขึ้น เช่น มิตรภาพระหว่างบิดามารดาต่อบุตรีตา ครูอาจารย์ต่อลูกศิษย์ ซึ่งเกิดจากความรักหรือความปรารถนาดีต่อกัน โดยแท้จริง ส่วนความหมายตามบริบทนั้น ครอบคลุมไปถึงสิ่งแวดล้อมทุกอย่าง ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ พัฒนาระดับความคิดความอ่าน ความเข้าใจที่ถูกต้อง ส่วนในทางธรรมแม้ยังไม่ได้ทำการช่วยเหลือแก่ผู้ใดให้ปรากฏออกมา เป็นรูปธรรม เพียงแค่เป็นผู้ยินดีในกุศลธรรม มีกายสุจริตเป็นต้น ก็ถือว่าเป็นกัลยาณมิตรแล้ว เพราะว่าเป็นผู้ยินดีในกุศลธรรมก็คือผู้มีคุณลักษณะของกัลยาณมิตรภายในนั่นเอง ซึ่งในโอกาสต่อไปบุคคลดังกล่าว จะแสดงความดีเป็นกัลยาณมิตรที่เป็นรูปธรรมออกมาโดยแน่แท้ ผ่านการให้คำปรึกษาชี้แนะหรือการกระทำ ความดีให้เห็นเป็นที่ประจักษ์และเป็นแบบอย่างของผู้อื่นได้ ซึ่งโดยสรุปแล้วหน้าที่หลัก ๆ ของกัลยาณมิตรปรากฏในคำสอนเรื่องทศ ๖ เมื่อกัลยาณมิตรได้ทำหน้าที่ต่อมิตรของตนเองแล้ว ย่อมส่งผลดีต่อสังคมหลายประการด้วยกัน กล่าวคือ ทำให้ปัญหาของสังคมลดลงได้ และทำให้สังคมพัฒนาได้เร็วขึ้น

จากการศึกษากรณีตัวอย่างพบว่า บ้านนาโคก หมู่ที่ ๒ ตำบลศรีสองรัก อำเภอ

^{๓๓} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๖๖-๒๗๒/๒๑๒-๒๑๖.

เมือง จังหวัดเลย เป็นหมู่บ้านในโครงการ ประชากรรัฐ และมีการเป็นอยู่ด้วยความเกื้อกูล สมานฉันท์กันเป็นอย่างดี จากการสังเกตและ สัมภาษณ์เชิงลึกพบว่า ผู้นำในหมู่บ้านทั้งในฝ่าย พระพุทธศาสนาและฝ่ายบ้านเมืองให้ ความสำคัญกับคุณธรรมและจริยธรรมเป็นอย่างมาก มีการรณรงค์ส่งเสริมให้รักษาศีล ๕ และ นำคุณธรรมมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ทำให้สมาชิกในชุมชนหรือหมู่บ้านเป็นคนมี คุณธรรมหรือเป็นกัลยาณมิตรซึ่งกันและกัน อันเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ หมู่บ้านมีสันติสุข น่าอยู่อาศัย และทำให้ง่าย ต่อการพัฒนาในด้านอื่น ๆ ด้วย จากการ สัมภาษณ์ผู้นำชุมชน อันได้แก่ผู้ใหญ่บ้าน สมาชิกองค์การองค์การบริหารส่วนตำบล และ ประชาชนชุมชน ให้ความเห็นว่าการกัลยาณมิตรคือ มิตรแท้ ในบริบทของชุมชนหมู่บ้าน ประการ แรก เกิดจากการมักคั้น ความเป็นญาติพี่น้อง การการเกื้อกูลกันตามโอกาส ประการที่สอง มิตรภาพเกิดจากการผูกเสี่ยว โดยมีพ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่เป็นพยานในการผูกเสี่ยว ในภาษาอีสานคำว่าเสี่ยวหมายถึงมิตรแท้ คนที่เป็นมิตร แท้ต่อกันจะต้องไปมาหาสู่กันประจำเพื่อรักษา สัมพันธภาพความเป็นมิตร หากเสี่ยวอยู่ไกล ต้องหาโอกาสไปเยี่ยมเยียนกันตามโอกาส ที่สำคัญที่สุดเสี่ยวหรือมิตรแท้ต้องไม่ทอดทิ้งกัน เป็นต้นในยามเสี่ยวของตนกำลังประสบกับความยากลำบาก หากได้ยินข่าวว่าเสี่ยวของตน เจ็บไข้ได้ป่วย แม้ว่าเขาอยู่ไกลแค่ไหนต้อง เดินทางไปเยี่ยมเยียน หากเสี่ยวของตนขาด แคลนต้องให้ความเกื้อกูลกันอย่างเต็ม ความสามารถ โดยไม่มีการทอดทิ้งกัน และหากว่าเสี่ยวหรือครอบครัวของเสี่ยวมีความยินดี ต้องไม่ละเลยที่จะไปร่วมแสดงความยินดีต่อกัน

จะเห็นได้ว่ามิตรแท้หรือเสี่ยวตามความเชื่อ ท้องถิ่น เป็นความคิดประสมประสานระหว่าง มิตรภาพในปรัชญาของเพลโต อาริสโตเติล คานต์ และพระพุทธรศาสนา ดร. อรุณี ราชพัฒน์ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านนาโคกให้ ความเห็นเพิ่มเติมว่า บรรยากาศเกื้อกูลอย่างฉันท มิตร เป็นปัจจัยสำคัญในการแก้ปัญหาในชุมชน และเป็นพลังขับเคลื่อนให้ชุมชนอยู่ร่วมกันได้ อย่างสันติ ดังจะเห็นได้ว่า ตลอดทศวรรษที่ผ่านมาแทบจะไม่มีกรณีการโจรกรรม และการกินเหล้า เมามายจนก่อให้เกิดความเสียหาย หากเกิด ปัญหาในชุมชน หรือต้องการการตัดสินใจ ร่วมกัน เป็นต้น ในการใช้กองทุนจากภาครัฐ การเสวนากันด้วยบรรยากาศของมิตรช่วย ทำให้บรรลุถึงข้อตกลงร่วมกันได้ หากเกิด ข้อสงสัยในเรื่องความโปร่งใส ก็จะมีการการ เสวนาในระดับชุมชนด้วยบรรยากาศ กัลยาณมิตรที่นำไปสู่การเข้าใจซึ่งกันและกัน และจบลงด้วยความสมานฉันท์ได้ทุกครั้ง

จากการศึกษาและการสัมภาษณ์ เชิงลึกผู้บริหาร และนักวิชาการของสำนักสันติ วิธีและธรรมมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญในการ ทำงานด้านความสมานฉันท์และปรองดอง ระดับชาติพบว่า เป้าหมายสำคัญของความ สมานฉันท์แบ่งได้เป็นสองระดับคือ ระดับแรก เป็นการยุติความขัดแย้งและการต่อสู้กันอย่าง ยั่งยืน ส่วนระดับที่สองเป็นการอยู่ร่วมกันด้วย สันติอย่างยั่งยืน (sustainable co-existence) ซึ่งกัลยาณมิตร และมิตรภาพมีบทบาทจำเป็น และสำคัญทั้งในขั้นของการเสวนาเพื่อยุติความ ขัดแย้ง การต่อสู้กัน และในขั้นตอนของการ เสวนาเพื่อการสร้างและการรักษาไว้ซึ่งการอยู่ ร่วมกันอย่างสันติในสังคมให้เกิดความยั่งยืน

ศาสตราจารย์ นายแพทย์ วันชัย วัฒนศัพท์ อดีตผู้บริหารของสำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล ได้ให้ข้อสังเกตว่าสาเหตุแห่งความขัดแย้งในสังคมไทยคือความไม่ไว้วางใจ (trust) และสาเหตุแห่งความไม่ไว้วางใจกันคือการขาดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ในบรรดามิติแห่งความขัดแย้งห้าประการ อันได้แก่ความขัดแย้งด้านข้อมูล ความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ ความขัดแย้งด้านความเชื่อและค่านิยม และความขัดแย้งด้านโครงสร้างนั้น จะพบว่าความขัดแย้งด้านความสัมพันธ์ที่สำคัญที่สุด หากความสัมพันธ์ระหว่างกันดี การไว้วางใจต่อกันดี การขจัดปัญหาความขัดแย้ง ไม่ว่าจะเป็ความขัดแย้งแบบใด ก็สามารถแก้ไขปัญหได้ง่าย

ศาสตราจารย์ นายแพทย์วันชัย วัฒนศัพท์ ได้ให้ข้อสังเกตเพิ่มเติมว่า กัลยาณมิตรหมายถึงมิตรที่ดีที่ต้องการความเอื้อเอื้อ และเอาใจใส่ต่อกัน สิ่งที่สำคัญประการหนึ่งในการทำนุบำรุง และการรื้อฟื้น กัลยาณมิตร หรือมิตรภาพระหว่างกัน เราต้องมีความชำนาญที่ปราศจากเทคนิค (nontechnical skills) ในด้านการสื่อสารแบบปราศจากซึ่ง ความรุนแรง (nonviolent communication) ซึ่งเป็นการสื่อสารที่เน้นให้แต่ละคนเข้าใจเข้าใจตนเอง เช่นเมื่อเราโกรธ แทนที่จะพยายามองหาว่าใครทำให้เราโกรธ ให้เรากลับมามองว่าทำไมเราจึงโกรธหลาย ๆ ครั้งย่อมพบว่าตัวเรานั้นเองที่ทำให้ตนเองโกรธ จากนั้นเราจึงเริ่มเจรจากับคู่กรณี กิจกรรมเช่นนี้เรียกว่าการเห็นใจตนเอง (Self-empathy) ในความพยายามที่จะทำการแก้ปัญหาคความขัดแย้ง และสร้างความ

สมานฉันท์ในสังคมไทย หากเรายังติดอยู่กับการโยนความผิดใส่ฝั่งตรงข้าม ความสมานฉันท์คงอยู่ห่างไกล ในการเสวนาเพื่อการสมานฉันท์ และสร้างบรรยากาศแห่งกัลยาณมิตร และมิตรภาพ การสื่อสารแบบไร้ความรุนแรง (nonviolent communication) เป็นเครื่องมือสำคัญที่เราต้องคำนึงถึง และถ้าทำได้โอกาสของการฟื้นฟูความเป็นกัลยาณมิตรภาพก็เป็นไปได้สูง หลักการที่สำคัญประการหนึ่ง ในการแก้ไขความขัดแย้งและส่งเสริมให้เกิดความสมานฉันท์คือต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน การมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันก็คือเป็นกัลยาณมิตรหรือมีมิตรภาพต่อกันนั่นเอง โดยนัยนี้จะเห็นได้ว่ากัลยาณมิตรมีบทบาทที่สำคัญหรือเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งในการเสริมสร้างความสมานฉันท์ให้เกิดมีขึ้นในสังคม

ส่วนความเห็นของอาจารย์ชลัท ประเทืองรัตนา นักวิชาการแห่งสำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า ได้ให้ความเห็นว่ากัลยาณมิตรคือการรู้ตัวตนของเขาและเราจริงๆ ทั้งในระดับปัจเจกและมวลรวม ทำให้มีความเข้าใจกันอย่างแท้จริง อันเป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์จนเข้าใจและเห็นอกเห็นใจอีกฝ่ายหนึ่งอย่างจริงใจจึงนำมาสู่การช่วยเหลือเกื้อกูลร่วมทุกข์สุขกันอย่างแท้จริง อันเป็นลักษณะของความสามัคคีสมานฉันท์ในสังคม ดังนั้น กัลยาณมิตรมีความสำคัญมากๆ เพราะเป็นความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของเราในทุกระดับ ซึ่งสถาบันพระปกเกล้า กำลังทุ่มเทกับงานด้านนี้อยู่ ในความพยายามสร้างความสมานฉันท์บนกรอบของกัลยาณมิตร ต้องการให้ทุกฝ่ายหันหน้าเข้าหากันโดยสถาบันพระปกเกล้า เป็นคนกลางรับฟังความคิดเห็น

จากฝ่ายต่างๆ โดยดูตัวอย่างจากความสำเร็จของสิบประเทศ การเสวนาเพื่อสร้างความปรองดองบนหลักกัลยาณมิตร ต้องซื่อตรงจริงใจต่อกัน ไม่หักหลังกัน ไม่แทงข้างหลังกัน มีความเข้าใจระหว่งกัน ไปพร้อมๆ กับการเข้าใจตนเอง หากพบความผิดในฝ่ายของตัวเอง หรืออีกฝ่ายหนึ่งก็ต้องพร้อมให้อภัยต่อกันอย่างจริงใจ จากนั้นจึงมุ่งร่วมมือกันสร้างการพัฒนาของตนร่วมกัน กระบวนการเช่นนี้เรียกว่า กระบวนการสันติวิธีอาศัยความเข้าใจในตนเอง (Self Empathy) ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของอาจารย์อภิญา ดิสสะมาน นักวิชาการสำนักสันติวิธีและธรรมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า ให้ความเห็นว่ากัลยาณมิตรหรือการเป็นมิตรที่ดีเกิดจาก การเข้าอกเข้าใจกัน รู้ว่าเขามีตัวตนเป็นยังไง มีบริบทยังไง และเราก็เข้าใจเพื่อนของเราหรือในทางปรัชญาตะวันตก เขาว่า Sympathy (ซิมพาตี) อันจะนำมาซึ่งความเชื่อเหลือเกื้อกูลกัน ดังนั้นกัลยาณมิตรมีความจำเป็นและสำคัญในการสร้างความสมานฉันท์ ในความพยายามนี้ยังต้องการการเข้ามามีส่วนร่วมของศาสนา เพราะศาสนาสามารถกล่อมจิตใจคนให้เปิดกว้างรับฟังผู้อื่น และให้อภัยผู้กระทำผิด ซึ่งทั้งสองเป็นเงื่อนไขสำคัญที่สุดของการสมานฉันท์หรือการปรองดอง

นักวิชาการบางท่านอธิบายเรื่องปรองดองว่า เป็นกระบวนการเยียวยาบาดแผลของทั้งผู้ถูกกระทำและผู้กระทำหลังจากเหตุการณ์ของความรุนแรงได้เกิดขึ้นแล้ว และเป็นการยุติความสัมพันธ์ด้านลบต่อกัน อีกทั้งไม่นำไปสู่ซึ่งความเป็นศัตรูกันในหลักการตลอดจนการมีกระบวนการสร้างบุคคลที่สามขึ้นมา เพื่อทำหน้าที่ประสานความสัมพันธ์

ระหว่างผู้กระทำ และผู้ที่เป็นเหยื่อของกระทำ ทั้งนี้ผู้ที่เป็นเหยื่อของการกระทำสามารถให้อภัย หรือเรียกร้องให้ผู้กระทำผิดชดใช้ หรือไม่เช่นนั้นก็ต้องได้รับการลงโทษ หรือแม้กระทั่งดำเนินการล้างแค้น สำหรับผู้กระทำผิดอาจจะยอมรับผิด หรือถูกลงโทษจากผู้กระทำก็อาจเป็นไปได้^{๑๔} ตามทัศนะของโคทม อาริยา การปรองดอง คือ ออมชอม ประนีประนอมยอมกัน ไม่แก่งแย่งกัน ตกลงกันด้วยความใกล้เคียง ตกลงกันด้วยไมตรีจิต^{๑๕} ส่วนคำว่า สมานฉันท์ หมายถึง ความพอใจร่วมกัน ความเห็นพ้องกัน เช่น มีความเห็นเป็นสมานฉันท์^{๑๖} นั่นคือเป็นความเห็นพ้องต้องกัน ในด้านความคิดเห็น ความไว้นื้อเชื่อใจกันอันนำไปสู่ความสามัคคี การให้อภัยกัน รวมไปถึงการเลิกแล้วต่อกันจากความขัดแย้งที่มีในอดีต

^{๑๔} Johan Galtung. *Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization*. (London: Sage Publications, 1998), p. 69; Jacob Bercovitch, Victor Kremenyuk, and William I. Zartman (eds.). *The SAGE Handbook of Conflict Resolution*. (London: Sage, 2009), pp.71-81.

^{๑๕}โคทม อาริยา, “การปรองดองในสังคมประชาธิปไตยไทย” ใน *ดุลอำนาจในการเมืองการปกครองไทย*, สถาบันพระปกเกล้า, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๘), หน้า ๑๓๒-๑๓๔.

^{๑๖}ราชบัณฑิตยสถาน, *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๖), หน้า ๑๑๗๑.

ทั้งนี้ ความสมานฉันท์อาจมองได้ในแง่มุมมองเชิงทฤษฎีและแนวทางการปฏิบัติ ในแง่ทฤษฎี การสมานฉันท์หมายถึงกระบวนการต่างๆ ที่ป้องกันแก้ไขไม่ให้ความขัดแย้งเกิดขึ้นมาใหม่ อีกครั้ง โดยการสร้างสันติภาพ หยุดยังวงจรความรุนแรง และสร้างสถาบันที่เป็นประชาธิปไตยให้กลับคืนมาอีกครั้งหนึ่ง ในแง่ปฏิบัติ หมายถึงกระบวนการที่นำไปสู่การลดความเกลียดชังแตกแยก และสร้างความไว้วางใจเพื่อฟื้นคืนความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนที่เคยขัดแย้งรุนแรง โดยผ่านการแสดงความรับผิดชอบต่อการกระทำในอดีต การยอมรับความจริงที่เกิดขึ้น การเมตตาให้อภัย ตลอดจนการมองภาพอนาคตของสังคมร่วมกัน

คุณสมบัติของกัลยาณมิตรทั้ง ๗ ประการ ได้แก่ ความน่ารัก ความน่าเคารพ ความน่าเจริญใจ น่ารับฟัง ความอดทนต่อถ้อยคำ เป็นผู้ที่กำลังถ้อยคำหรือเรื่องที่ลึกซึ้งได้ และไม่ชักจูงในสิ่งที่เหลวไหลไร้สาระหรือในทางที่เสียหายนั้น ย่อมเป็นคุณธรรมที่นำไปสู่การสมานฉันท์ ซึ่งตรงกับทัศนเรื่องมิตรภาพในปรัชญาตะวันตก ซึ่งช่วยส่งเสริมให้เกิดความสมานฉันท์ โดยเปิดโอกาสให้มีการเสวนา (Dialogue) ซึ่งถือว่าเป็นกระบวนการที่สำคัญในการสร้างความสมานฉันท์ การเสวนาอันจะนำไปสู่ความสมานฉันท์ไม่ว่าจะเป็นการเสวนาเพื่อยุติความขัดแย้ง การสู้รบ หรือการเสวนาเพื่อเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันอย่างสันติให้เข้มแข็งมากยิ่งขึ้น จะต้องเป็นการเสวนาด้วยบรรยากาศของกัลยาณมิตร และมิตรภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเสวนาเพื่อยุติความขัดแย้ง ซึ่งกล่าวโดยสรุปได้ ๒ ประการดังต่อไปนี้คือ

๑. การเสวนาอย่างคุ้นเคยและบริสุทธิ์ใจ

คานต์ให้คำอธิบายคุณลักษณะของมิตรภาพประการหนึ่งซึ่งพอที่จะตีความได้ว่าเป็นการกระทำที่ส่งเสริมให้มีการเสวนาอันจะนำไปสู่ความสมานฉันท์ โดยคู่สนทนาต้องละความโกรธแค้น อีกทั้งพยายามสร้างความพึงพอใจซึ่งกันและกัน บนพื้นฐานของการเปิดใจอย่างเต็มที่และเปิดเผยตัวเอง (self-disclosure) โดยพร้อมที่จะแบ่งปัน และเข้าใจความรู้สึกและความคิดของกันและกัน คานต์ยังอธิบายเพิ่มเติมต่อไปอีกว่า การเสวนาแบบดังกล่าวจะนำไปสู่มิตรภาพเชิงศีลธรรมนั้น อย่างไรก็ตามคานต์เสนอแนะให้จำกัดขอบเขตในการเปิดเผยตนเอง ด้วยธรรมชาติที่รักตนเอง อยู่เหนือคนอื่น การเปิดเผยตนเองทั้งหมดต่อเพื่อน หรือต่อคนที่เคยเป็นศัตรูนั้น อาจจะเป็นภัยต่อตนเอง เพราะอีกฝ่ายหนึ่งนั้นอาจจะใช้ข้อมูลของการเปิดเผยในทางที่ผิด เช่นสร้างการเอารัดเอาเปรียบและสร้างความเสียหายต่อตนเองซึ่งเป็นผลที่ตามมา อย่างไรก็ตาม คานต์ให้ความเห็นว่า หากมั่นใจได้ว่า ความเป็นศัตรูหายไปจนหมดสิ้น เกิดมิตรภาพเชิงจริยธรรมระดับสูงสุด ณ ตรงจุดนั้นเราจะสามารถทำให้เราเป็นอิสระหลุดพ้นจากความหวาดกลัวและระแวงสงสัย และมีการเปิดเผยตนเองอย่างสมบูรณ์ (complete self-disclosure) ได้ ดังที่คานต์ให้แนวคิดไว้

๒. การเสวนาด้วยความรักที่ชื่นชมความดีงามของกันและกัน

การเสวนาต้องทำไปด้วยความเป็นกัลยาณมิตร หรือมิตรภาพที่ให้ความเคารพนับถือซึ่งกันและกัน “ในระดับที่ตัดเทียมกัน” มีความความเห็นอกเห็นใจ (sympathy) และ

ความมีใจเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ เนื้อแท้ของการเสวนา ควรประกอบไปด้วยความพยายามแสวงหาและ สร้างคุณงามความดีให้กันและกัน แทนที่จะเป็น การโยนความผิดให้กับคู่เสวนาที่เคยเป็นฝ่าย ตรงข้าม จึงควรเป็นการเสวนาอย่างคั่นเคย เพื่อเป้าหมายหนึ่งเดียวโดยมุ่งที่จะยุติความ ขัดแย้ง สถาปนามิตรภาพ เพิ่มพูนความสุข ให้แก่กันและกัน และการการกลับมารวมกันอยู่ อย่างสันติและเป็นสุข บนพื้นฐานของหลักการ หรือหน้าที่ด้านจริยธรรม

นอกจากนี้ คุณธรรมของ กัลยาณมิตรและคุณสมบัติของมิตรภาพยังเอื้อ ให้คู่กรณีมีการให้อภัยกัน ซึ่งการให้อภัยนับเป็น องค์ประกอบสำคัญของการสร้างความ สมานฉันท์ โดยนัยนี้ผู้วิจัยจึงเสนอแนวทางหรือ รูปแบบในการสร้างความสมานฉันท์ด้วยหลัก กัลยาณมิตรโดยเน้นคุณธรรมประการหนึ่งคือ การให้อภัยต่อกัน ซึ่งเป็นคุณธรรมที่สำคัญของ กัลยาณมิตร พุทธศาสนากล่าวว่าการให้อภัยเป็น มหาทานอย่างหนึ่ง^{๑๗} เพราะเป็นการละ ปาณาติบาตหรือการให้ความไม่มีภัย ไม่ เบียดเบียนชีวิตสัตว์อื่น เป็นมหาบุญและมหา กุศล นำสุขมาให้ ให้อารมณ์อันเลิศมีสุขเป็นผล ท่านสาธุคุณ เดสมอน ตูตู (Desmond Tutu) ประธานคณะกรรมการสังฆะและสมานฉันท์ ของประเทศแอฟริกาใต้ ได้กล่าวอย่าง ชัดเจนว่า “ไม่มีอนาคตแน่ หากปราศจากซึ่ง การให้อภัย”^{๑๘} คำกล่าวยืนยันของท่านสะท้อน ให้เห็นความจริงที่ว่าหากไม่มีการอภัยอย่าง

แท้จริง โอกาสที่ความขัดแย้งและการสู้รบจะ ปะทุขึ้นมาอีกนั้น มีความเป็นไปได้สูงมาก อย่างไรก็ตาม จำเป็นต้องยอมรับความเป็นจริง อย่างหนึ่งว่า การให้อภัยเป็นความยากลำบาก และแสนลำเค็ญยิ่งหรือแทบจะเป็นไปไม่ได้เลย อย่างไรก็ดี ท่านสาธุคุณได้ให้ข้อคิดต่อไปว่าใน การให้อภัยนั้น ไม่จำเป็นที่จะต้องลืมความ เจ็บปวดหรือความเสียหายในอดีต ด้วยการลืม อดีตแห่งความเจ็บปวดและความอยุติธรรม เพราะมันฝืนธรรมชาติความเป็นมนุษย์ ท่าน สาธุคุณจึงได้ให้คำแนะนำว่า ควรทำการจดจำ เรื่องราวเหล่านั้นให้เป็นบทเรียน ซึ่งถือได้ว่าเป็น เรื่องที่สำคัญมาก แต่ที่สำคัญยิ่งกว่านั้นคือ คนเราต้องใช้สภาวะที่กำลังเป็นอยู่ในปัจจุบัน เพื่อทำการเยียวยาความเจ็บปวดที่เกิดขึ้น มาแล้วในอดีตผ่านทาง การให้อภัย จึงจะ สามารถทำให้มีการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันต่อไปด้วย ความสมานฉันท์อย่างสันติ (Peaceful Co-existence) ในที่นี้สามารถแบ่งเรื่องการให้อภัยออกเป็น ๕ ประเด็น ดังต่อไปนี้

๑. การให้อภัยเป็นสิ่งที่มีความค่า ทั้งภายนอก (extrinsic value) และคุณค่า ภายใน (intrinsic value)

การให้อภัยเป็นความจำเป็นเพื่อ สร้างความสมานฉันท์ และเป็นหนทางสำคัญ เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ (Peaceful Co-existence) การให้อภัยเป็นการเยียวยา ความเจ็บปวดที่เกิดขึ้นมาแล้ว นักจากนั้นแล้ว การให้อภัยเป็นคุณธรรมระดับสูงเทียบเคียงกับ มิตรภาพคุณธรรม การที่บุคคลจะให้อภัยได้ อย่างแท้จริงต้องการความกล้าหาญทาง จริยธรรม (moral courage) มีความเชื่อมั่นยืน หยัดในการกระทำที่ถูกต้อง ปฏิเสธความ รุนแรงอย่างสิ้นเชิง ลงมือทำการใดๆ ด้วย

^{๑๗} อัง.อภุฎฐก. (ไทย) ๒๓/๓๙/๓๐๐.

^{๑๘} Joram Haber, *Forgiveness*, (Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 1991), p. 11.

ปัญญา ด้วยเหตุผลเหล่านี้เอง นักปรัชญาตะวันตก เช่น เพลโต อริสโตเติล และคานต์ อธิบายการสมานฉันท์และการให้อภัยภายใต้หัวข้อเดียวกัน เสมือนหนึ่งสองด้านของเหรียญเดียวกัน ในทางพุทธศาสนา อภัยทานเป็นเงื่อนไขจำเป็น (necessary condition) ของการสมานฉันท์ อภัยทานเงื่อนไขจำเป็นในการฟื้นฟู สถาปนา และหล่อเลี้ยงมิตรภาพระหว่างคู่กรณี

๒. การอภัยกับหลักความยุติธรรมเชิงแก้แค้นทดแทน (Retributive Justice)

การให้อภัยคล้ายขัดแย้งกับหลักความยุติธรรมเชิงแก้แค้นทดแทน (Retributive Justice) ซึ่งความจริงแล้ว หลักความยุติธรรมเป็นหลักจริยธรรมและคุณธรรมที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งในสังคม ดังที่พระสันตะปาปาปอลที่ ๖ เคยตรัสไว้ว่า “ถ้าท่านต้องการสันติภาพ จงจรรโลงความยุติธรรมในสังคม” แต่การให้อภัยเป็นที่ยอมรับได้และถือว่าเป็นความถูกต้องชอบธรรม (Righteousness) เพราะการอภัยเป็นคุณธรรมระดับศีลธรรม (Moral Virtue) ตามแนวคิดของนักปรัชญาตะวันตก เช่น เพลโต อริสโตเติล และคานต์ การให้อภัยจึงนับว่าเป็นคุณธรรมที่อยู่ในระดับเดียวกันกับมิตรภาพเชิงคุณธรรม (Moral Friendship) แต่อย่างไรก็ตาม ก่อนการให้อภัยควรต้องมีการสืบสวน สอบสวนถึงความเป็นจริงที่เกิดขึ้น (truth telling) พร้อมกับทำการแยกแยะความถูกต้องออกจากความผิด และจัดกลุ่มผู้กระทำความผิดให้ออกจากกลุ่มผู้ก่อความรุนแรง หลังจากนั้นจึงพิจารณาเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ตามหลักความยุติธรรมเชิงแก้แค้นทดแทน (Retributive Justice) และหลักความยุติธรรมในระยะเปลี่ยนผ่าน

(Transitional Justice) เมื่อเป็นเช่นนี้ การให้อภัยไม่จำเป็นต้องมีการผูกติดกับการอภัยโทษ (amnesty) หรือการละเว้นไม่ทำโทษผู้กระทำความผิด หรือการบังคับให้ผู้กระทำความผิดชดใช้ความเสียหาย

๓. การให้อภัยต้องตั้งอยู่บนหลักความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice)

ด้วยกระบวนการให้อภัย อาจนำไปสู่การอภัยโทษ (amnesty) หรือการละเว้นไม่ทำโทษผู้กระทำความผิด หรือการบังคับให้ผู้กระทำความผิดชดใช้ความเสียหาย อย่างไรก็ตาม การให้อภัยต้องกระทำควบคู่ไปกับหลักของความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative Justice) ความหมายประการแรกของหลักความยุติธรรมดังกล่าวคือ การเยียวยาผู้ที่ตกเป็นเหยื่อของการกระทำ ฮุยส์ (Huyse) ให้คำแนะนำเพิ่มเติมว่า กระบวนการความยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เป็นกระบวนการความยุติธรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้ตกเป็นเหยื่อของการกระทำ และผู้ได้กระทำความผิดแล้วนั้นเข้ามามีส่วนร่วม โดยมีการพูดคุยกัน เพื่อทำการค้นหาข้อเท็จจริง ตลอดจนสอบสวนหาสาเหตุของการกระทำความผิด เพื่อทำให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันในอันที่จะทำให้ต่างฝ่ายต่างเข้าใจกัน^{๑๙}

๔. การให้อภัยเป็นสิทธิของเหยื่อ

^{๑๙} Luc Huyse, “Justice” in *Reconciliation After Violent Conflict: A Handbook*. eds. David Bloomfield, Teresa Barnes and Luc Huyse, (Sweden: International Instituted for Democracy and Electoral Assistance (IDEA), 2003) pp.111-113.

การให้อภัยเป็นเสรีภาพและเป็นเรื่องส่วนตัวของเหยื่อผู้ประสบความทุกข์จากความรุนแรงเท่านั้น ที่มีสิทธิตัดสินใจว่าจะให้อภัยหรือไม่ ผู้อื่นไม่สามารถล่วงล้ำ ปีบบังคับ หรือเบียดเสียดเข้ามาในกรอบของเสรีภาพดังกล่าวนี้ได้ สิ่งที่ควรคำนึงอย่างอย่างถี่ถ้วนที่สุดคือ การให้อภัยต้องไม่ถูกใช้ในรูปแบบของการบังคับ เพราะหากทำเช่นนั้น ยิงจะทำให้ศักดิ์ศรีและคุณค่าของผู้ประสบความทุกข์จากความรุนแรงถูกลดทอนให้ด้อยค่าลงไปเรื่อยๆ

๕. การให้อภัยแบบมีเงื่อนไข และการให้อภัยอย่างไม่มีเงื่อนไข

ตามหลักปรัชญาตะวันตกการให้อภัยต้องดำเนินการด้วยความรอบคอบ ประการแรกตามหลักของคานต์ และฮันนา อาเดรนท์ การให้อภัยต้องกระทำภายใต้เงื่อนไขที่ว่าผู้กระทำความผิดต้องสำนึกผิดและแสดงเจตนาที่ว่าจะไม่กระทำผิดซ้ำอีก ซึ่งคานต์ได้นิยามความหมายของการให้อภัยว่า “การยกเว้นการชดเชยความเสียหายหรือการจ่ายเงินทดแทน”^{๒๐} จากคำนิยามดังกล่าว จะเห็นได้ว่าคานต์ให้ความหมายแก่การให้อภัย แตกต่างไปจากคำนิยามที่ถือเป็นมาตรฐานคือ คำนิยามที่บัญญัติโดย สาธุคุณ โยเซฟ บัตเลอร์ (Joseph Butler) ในบทเทศนาที่สิบห้า (Fifteenth Sermon) ที่กล่าวว่า การอภัยโทษคือ การยุติความรู้สึกโกรธเคือง และความต้องการ

แก้แค้น^{๒๑} เนื่องจากว่า คานต์มีเหตุผลโต้แย้งนิยามของ สาธุคุณ โยเซฟ บัตเลอร์ โดยคานต์อธิบายว่า เหยื่อผู้รับเคราะห์กรรมจากความรุนแรง มักเกิดความรู้สึกขุ่นเคือง (Indignation) ต่อการกระทำที่ผิด หรือผู้กระทำซึ่งความผิดนั้น โดยคานต์เห็นว่า ความรู้สึกนี้เป็นความรู้สึกทางจริยธรรมที่เกิดจากการรับรู้ ผู้กระทำ ความผิดนั้น ได้ละเมิดกฎจริยธรรม หากพิจารณาโดยสภาวะแล้ว ความรู้สึกขุ่นเคืองชนิดนี้ เกี่ยวข้องกับหน้าที่แสดงความเมตตาหรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งคือหน้าที่ในการควบคุมอารมณ์ทางจิต (pathological emotion) ไม่ให้มีอิทธิพลต่อการเลือกการกระทำในทางจริยธรรม^{๒๒} อย่างไรก็ตาม คานต์ และฮันนา อาเดรนท์ ได้เสนอเพิ่มเติมว่า การให้อภัยนอกเหนือจากเงื่อนไขดังกล่าวข้างต้นแล้ว ถือว่าเป็นการละเมิดสิทธิต่อความปลอดภัยของผู้ที่ตกเป็นเหยื่อของความรุนแรง และหากผู้ตกเป็นเหยื่อของรุนแรงให้อภัยทั้ง ๆ ที่รู้ว่าเขาจะกลับมาทำร้ายตนเองอีก ก็ถือว่าเป็นการละเมิดสิทธิต่อความปลอดภัย และหลักการของความเคารพต่อตนเอง

กล่าวโดยสรุป จากการศึกษาวิจัยพบว่า พระพุทธศาสนาและนักปรัชญาตะวันตกไม่ได้คัดค้านการให้อภัยอย่างมีเงื่อนไข

^{๒๐} Immanuel Kant, **Lecture on Ethics**, edited by Peter Heath and J.B. Schneewind, translated by Peter Heath, (Cambridge, Cambridge University Press, 1997), p. 689.

^{๒๑} Joseph Butler, Fifteenth Sermons Preached at Rolls Chapel, Sermon IX “Upon Resentment and Forgiveness of Injuries”; <http://anglicanhistory.org/butler/rolls/09.html> (๑๐ มกราคม ๒๕๖๐)

^{๒๒} Immanuel Kant, **Lecture on Ethics**, p. 689.

แต่สนับสนุนให้พัฒนาจิตใจเพื่อพร้อมที่จะให้อภัยได้อย่างไม่มีเงื่อนไข ผู้วิจัยจึงได้เสนอแนวทางในการสร้างความสมานฉันท์ในสังคมไทยด้วยหลักกัลยาณมิตรโดยเน้นคุณธรรมประการหนึ่งคือการให้อภัยต่อกัน ซึ่งเป็นคุณธรรมที่สำคัญของกัลยาณมิตร เป็นการให้โอกาสผู้สำนึกผิดได้พัฒนาตนไปสู่ความดีงาม

เป็นการสร้างบารมีขั้นสูงสุดที่เรียกว่ามหายาน เพราะเป็นการละปณาดิบาตหรือการให้ความไม่มีภัย ไม่เบียดเบียนชีวิตสัตว์อื่น เป็นมหากรุณานำสุขมาให้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิดเรื่องมิตรภาพในปรัชญาตะวันตก อันนำไปสู่การให้อภัยด้วยเหตุผล และส่งผลให้เกิดความสมานฉันท์ในสังคมไทยได้อย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

- โคทม อารยา. “การปรองดองในสังคมประชาธิปไตยไทย” ใน **คู่มืออำนาจในการเมืองการปกครองไทย**. สถาบันพระปกเกล้า. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า, ๒๕๕๘.
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.
ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔**, กรุงเทพมหานคร : บริษัทศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๖.
- Aristotle. **Nicomachean Ethics**. Translated and edited by Jonathan Barnes. **The Complete Works of Aristotle, Revised Oxford Translation**. Princeton: Princeton University Press, 1995.
- Galtung, Johan. **Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization**. London: Sage Publications, 1998.
- Haber, Joram. **Forgiveness**. Lanham, MD: Rowman & Littlefield, 1991.
- Kant, Immanuel. **Practical Philosophy**. Translated and edited by Mary J. Gregor. General Introduction by Allen W. Wood. Cambridge: Cambridge University Press, 1996.
- _____. **Lectures on Ethics**. Edited by Peter Heath and J.B. Schneewind. Translated by Peter Heath. Cambridge, Cambridge University Press, 1997.
- Huyse, Luc. “Justice” in **Reconciliation After Violent Conflict: A Handbook**. eds. David Bloomfield, Teresa Barnes and Luc Huyse, (Sweden: International Instituted for Democracy and Electoral Assistance (IDEA), 2003).

Plato. **Symposium in The Dialogues of Plato.** Volume 2: The Symposium and Other Dialogues. Ed. by R. M. Hare & D. A. Russel. Trans. by Benjamin Jowett. (London: Sphere Books Limited, 1970).

_____. **Lysis in Plato's Dialogue on Friendship: An Interpretation of the Lysis, with a New Translation.** Translated by David Bolton. New York: Cornell University Press, 1997.

_____. **The Symposium.** trans. by Robin Waterfield. Oxford: Oxford University Press, 1998.

_____. **The Dialogue of Plato.** Volume 1-4. Ed. by R. M. Hare & D. A. Russel. Trans. by Benjamin Jowett. London: Sphere Books Limited, 1970

